

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

Υπό τοῦ Καθηγητοῦ κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ Φ. ΚΟΥΤΣΟΥΜΑΡΗ

τοῦ Κέντρου Οικονομικῶν Ἐρευνῶν
καὶ Γενικοῦ Γραμματέως τοῦ Ὑπουργείου Συντονισμοῦ

Εἶναι ἀρκετὰ δύσκολον νὰ διαχωρισθοῦν κατὰ τρόπον σαφεῖ τὰ προβλήματα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα συνδέονται ἀποκλειστικῶς μὲ τὴν διαδικασίαν τῆς ἐκβιομηχανίσεως, δεδομένου ὅτι τὰ αὐτὰ θέματα ἐμπίπτουν ἐπίσης εἰς τὴν σφαιρὰν τοῦ γενικωτέρου προβλήματος τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἐν τῇ πραγματικότητι μάλιστα, ἡ ἐκβιομηχανίσις εἰς τὴν ἀντίληψιν τῆς κοινῆς γνώμης, πολλῶν δημοσίων ἡγετῶν ἢ καὶ ἐνίων ἀκόμη οἰκονομολόγων, ταυτίζεται μὲ αὐτὴν αὐτὴν τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν. Ἄν καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ἀπολύτως ὀρθόν, ἐν τούτοις ἡ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις, ὑπὸ τὴν εὐρύτεραν αὐτῆς ἔννοιαν, ἀποτελεῖ καίριον σημεῖον εἰς τὸν ὅλον μηχανισμόν τῆς οἰκονομικῆς προόδου, δεδομένης ἰδίως τῆς θέσεως τῆς βιομηχανίας ὡς ὀργανικοῦ συνδέσμου μεταξὺ τομέων τῆς οἰκονομίας ἐπιφορτισμένων μὲ τὴν παραγωγὴν καὶ προμήθειαν συντελεστῶν καὶ ὑλικῶν παραγωγῆς ἀφ' ἑνὸς καὶ τομέων συνδεομένων μὲ τὴν λειτουργίαν τῆς ἀγορᾶς τῶν προϊόντων ἀφ' ἑτέρου.

Ὡς γνωστόν, τὰ προβλήματα τῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως εἶναι ποικίλα, ἀκόμη καὶ μεταξὺ τῶν ἤδη ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν καὶ συνεπῶς κάπως δύσκολον νὰ ἐξαντληθοῦν ἐντὸς τῶν περιορισμένων ὁρίων τοῦ παρόντος. Ὡς ἐκ τούτου, θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν σκιαγράφησιν ὄρισμένων μόνον ἐκ τῶν ἐγκλειομένων προβλημάτων, ὡς ταῦτα ἐμφανίζονται κυρίως μεταξὺ τῶν ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένων χωρῶν, αἵτινες ἐνδιαφέρονται ζωηρῶς διὰ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ βιοτικοῦ των ἐπιπέδου μέσῳ ἐπιταχύνσεως τοῦ ρυθμοῦ τῆς βιομηχανικῆς των ἐπεκτάσεως. Ἡ γενικὴ ἐπιθυμία ἐν προκειμένῳ καὶ ὁ ἀντικειμενικὸς αὐτῶν σκοπὸς εἶναι ἡ ἐπίσπευσις, κατὰ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπον, τοῦ ρυθμοῦ τῆς οἰκονομικῆς των προόδου.

Δὲν θὰ ἦτο ἄσκοπον ἴσως νὰ τονισθῇ εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ὅτι ὁ ρυθμὸς μὲ τὸν ὁποῖον ἡ βιομηχανία εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπεκταθῇ δὲν εἶναι ἀπερίοριτος, ἀλλὰ ἐξαρτᾶται κατὰ μέγαν βαθμὸν ἀπὸ σειρὰν παραγόντων, τοὺς ὁποίους ἐκάστη κατ' ἰδίαν χώρα ἀντιμετωπίζει, ὡς π.χ. τὴν ἔκτασιν τῶν διατιθεμένων φυσικῶν πόρων, τὸ μέγεθος τῆς ἀγορᾶς, τὴν ποιότητα τοῦ λαοῦ (ὑπὸ τὴν διπλὴν αὐτοῦ ἰδιότητα ὡς παραγωγικῆς δυνάμεως, περιλαμβανομένης καὶ τῆς ἡγεσίας, καὶ ὡς φορέως κοινωνικῶν συνηθειῶν, ἀξιῶν ἢ στάσεως ἔναντι τῆς ὑλικῆς προόδου), τὸν διατιθέμενον κοινωνικο-οἰκονομικὸν ὀργανισμόν καὶ τὴν κατάστασιν τῶν μεθόδων παραγωγῆς εἰς δεδομένην περίοδον χρόνου.

Οἰαδήποτε προσπάθεια ἐπιταχύνσεως τοῦ ρυθμοῦ τῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως δίδει λαβὴν εἰς τὴν δημιουργίαν πλείστων ὄσων προβλημάτων. Τοιαῦτα

προβλήματα ανάγονται εις την διάρθρωσιν τοῦ μηχανισμοῦ τῆς οἰκονομίας, τὸ ἰσοζύγιον πληρωμῶν, πληθωρικὰς τάσεις, ἐκπολιτιστικὰς καὶ κοινωνικὰς πιέσεις, ζήτημα ἐκ βεβιασμένης ἀποσβέσεως παλαιᾶς μορφῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν καὶ ἐξ ἀλλαγῆς καθιερωμένων μεθόδων παραγωγῆς, στέρησιν ὠρισμένων ἀνέσεων πρὸς τὸν σκοπὸν χρηματοδοτήσεως νέων ἐπενδύσεων, ἀπεμπόλησιν παλαιῶν προσφιλῶν ἐθίμων καὶ συνηθειῶν καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐξ ὅλων τῶν προβλημάτων καὶ δυσχερειῶν αὐτῶν θὰ περιορισθῶμεν ἐνταῦθα εἰς τὴν ἐξέτασιν ἐκείνων μόνον, ἅτινα ἀφοροῦν διαρθρωτικὸς μεταβολάς, τὴν ζήτησιν καὶ ἀγορὰν βιομηχανικῶν προϊόντων καὶ τὸν μηχανισμόν σχηματισμοῦ καὶ συσσωρεύσεως τοῦ βιομηχανικοῦ κεφαλαίου.

I. Διαρθρωτικαὶ μεταβολαὶ

Ἡ μεταβλή τῆς ὑπαρχούσης οἰκονομικῆς διαρθρώσεως, μέσῳ ἀνακατανομῆς τῶν διατιθεμένων παραγωγικῶν πόρων καὶ τῆς ἀναμορφώσεως παλαιῶν συστημάτων, εἶναι ἐν τῇ οὐσίᾳ ἐν ἐκ τῶν βασικῶν προαπαιτούμενων εἰς τὴν διαδικασίαν βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ βιομηχανία καὶ αἱ συναφεῖς βοηθητικαὶ δραστηριότητες καθίστανται τὸ κέντρον τοῦ βάρους. Ἡ οἰκονομία ἀπὸ «ἀγροτική-ἐμπορική» πρέπει νὰ μεταμορφωθῇ εἰς «βιομηχανικὴν-ἐμπορικὴν».

Μία τοιαύτη μετατροπὴ δὲν εἶναι προφανῶς εὐκόλος διαδικασία. Ἐγκλείει εὐρεῖαν ἐπαγγελματικὴν καὶ χωρονομικὴν ἀνακατανομὴν τῶν ἀνθρωπίνων πόρων τῆς χώρας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συνεπάγεται οὐχὶ μόνον σοβαρὸν ὑλικὸν καὶ κοινωνικὸν κόστος, ἀλλὰ καὶ οὐσιαστικοὺς ἀντικτύπους ἐπὶ καθιερωμένων τρόπων κοινωνικῆς ζωῆς καὶ οἰκογενειακῶν δεσμῶν. Τὸ σοβαρώτερον καθήκον συνεπῶς τῆς ἐκβιομηχανίσεως εἶναι ἡ διάσπασις τῆς διαρθρώσεως τῆς ὑφισταμένης οἰκονομικῆς ὀργανώσεως τύπου γεωργο-ἐμπορικοῦ, ἥτις σὺν τῷ χρόνῳ εἶχεν προσαρμοσθῆ πρὸς ἓνα ἐπίπεδον χαμηλῆς παραγωγικότητος τῶν χρησιμοποιουμένων συντελεστῶν καὶ ἡ ἀναγωγὴ αὐτῆς εἰς ἓνα ἐπίπεδον ἀνωτέρας ἀποδοτικότητος μέσῳ τῆς ἀνακατανομῆς τῶν παραγωγικῶν συντελεστῶν.

Μία τοιαύτη ἀνακατάταξις, ἐκδηλουμένη συνήθως ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς γνωστῆς διαδικασίας μεταφορᾶς ἐργατικοῦ δυναμικοῦ ἐκ τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τοὺς τομεῖς ὑπηρεσιῶν, καθορίζεται ὑπὸ ὠρισμένων συντελεστῶν, οἵτινες δίδουν ἀφορμὴν εἰς τὴν δημιουργίαν σειρᾶς προβλημάτων, τὰ κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι: 1) Ἡ ἀνάγκη ἀναπροσαρμογῆς τῶν συστημάτων γεωργικῆς παραγωγῆς καὶ 2) ἡ ἀνακατάταξις τῶν χρησιμοποιουμένων πόρων ἐντὸς τοῦ ἴδιου βιομηχανικοῦ τομέως.

Ἡ ὀργάνωσις καὶ ἡ διάρθρωσις τῆς Γεωργίας πρέπει νὰ προσαρμοσθοῦν πρὸς τὴν βασικὴν ἀνάγκην τῆς βιομηχανίας διὰ: α) εὐθυσνὰ τρῶφιμα καὶ β) τυποποιημένα καὶ σταθερᾶς ποιότητος ὑλικά βιομηχανικῆς ἐπεξεργασίας. Τὸ πρῶτον ἐπιθεάζει κατὰ μέγα μέρος, ὡς εἶναι φανερόν, τὸ κόστος τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων καὶ τὴν δυνατότητα καὶ τὸν ρυθμὸν δημιουργίας κεφαλαίου εἰς τὴν βιομηχανίαν, ἐνῶ τὸ δεύτερον συνδέεται μὲ τὴν τεχνικὴν παραγωγικὴν ἐπάρκειαν καὶ τὴν ποιότητα τοῦ προϊόντος. Ἡ ἰκανότης τῆς Γεωργίας νὰ προσαρμόσῃ τὴν διάρθρωσίν της πρὸς τὸν σκοπὸν ἐκπληρώσεως τοῦ πρώτου τουλάχιστον ὄρου (γεωρ-

γικαί πρώται ὕλαι δυνατὸν νὰ εἰσαχθοῦν ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Ἰαπωνίας) προσδιορίζει τὰς δυνατότητας τῆς βιομηχανίας πρὸς ἐπέκτασιν.

Κατ' ἀκολουθίαν, γεωργικὴ ἀνάπτυξις καὶ βιομηχανικὴ ἐπέκτασις εἶναι δύο στενωῶς ἀλληλοεξαρτώμεναι λειτουργίαι. Τὸ βασικὸν πρόβλημα συνεπῶς τῶν χωρῶν, αἵτινες ἐπιδιώκουν τὴν ἐπιτάχυνσιν τοῦ ρυθμοῦ τῆς ἐκβιομηχανοποιήσεώς των, εἶναι ἡ ἐπιτευξις μιᾶς συντονισμένης καὶ συνεποῦς πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀναπτύξεως ἐπεκτάσεως τῶν δύο αὐτῶν τομέων. Μεταβολαὶ εἰς τὴν γεωργικὴν διάρθρωσιν πρέπει νὰ ἐπακολουθήσουν τὴν βιομηχανικὴν ἐπέκτασιν, διότι ἄλλως ἡ διαδικασία τῆς ἐκβιομηχανίσεως δυνατὸν νὰ παρεμποδισθῇ ἐν τῷ μεταξῦ ὑπὸ σοβιρῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀνωμαλιῶν. Εἶναι εὐκολώτερον νὰ διατηρηθῇ ἐργατικὸν δυναμικὸν εἰς τὴν γεωργίαν, ἔστω καὶ ὑποαπασχολούμενον, παρὰ νὰ ὠθηθῇ ἐκτὸς τῆς γεωργίας κατὰ ἓνα ρυθμὸν ταχύτερον τοῦ τῆς ἐκβιομηχανίσεως καὶ τοῦ βαθμοῦ ἀπορροφητικῆς ἰκανότητος τῶν μὴ γεωργικῶν τομέων. Εἰς μίαν στρατηγικὴν ἀναπτύξεως, ἡ γεωργικὴ ὑποαπασχόλησις εἶναι, τουλάχιστον προσωρινῶς, προτιμότερα τῆς ἀνεργίας ἀστικῆς μορφῆς.

Τοιαῦται διαρρυθμίσεις καὶ μεταβολαὶ εἰς τὴν διάρθρωσιν τοῦ συστήματος παραγωγῆς δὲν εἶναι, προφανῶς, εὐκόλου πραγματοποιήσεως, ἰδίως μέσῳ τοῦ μηχανισμοῦ ἀγορᾶς μιᾶς ἐλευθέρου οἰκονομίας. Εἶναι ἔργον τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς νὰ διευκολύνῃ τὴν διαδικασίαν μετατροπῆς διὰ μεταρρυθμίσεων θεσμολογικῆς φύσεως. Ἄλλως, ὑπάρχει κίνδυνος τὰ ὀφέλη τῆς ἐκβιομηχανίσεως νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς ὀρισμένας μικρὰς σχετικῶς κοινωνικὰς ομάδας, μὲ σοβαρὰς συνεπειὰς διὰ τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν σταθερότητα τῆς χώρας, πρῶγμα τὸ ὁποῖον ἀκολουθῶς δυνατὸν νὰ ἀνακόψῃ τὴν πορείαν τῆς περαιτέρω ἀναπτύξεως.

Τὸ φαινόμενον ἔχει παρατηρηθῆ εὐρέως εἰς πολλὰς χώρας τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς, τὰς ὁποίας ἡ ἀφθονία φυσικῶν πόρων παρεκίνησε (καὶ μέχρι σημείου τινὸς παρέσυρεν) εἰς τὸ νὰ ἀποδοθοῦν εἰς φιλόδοξα προγράμματα, ἐπιταχυνόμενης ἐκβιομηχανίσεως. Ἡ Βενεζουέλα καὶ ἡ Κούβα δύνανται νὰ ἀναφερθοῦν ὡς τυπικὸν παράδειγμα ἐν προκειμένῳ. Ἀμφότεραι ἐλέτυχον κατὰ τὰ πολεμικὰ ἔτη ἓνα ἐξαιρετικὸν ρυθμὸν βιομηχανικῆς προσόδου. Ἡ μὲν Βενεζουέλα χάρις εἰς μίαν εὐήμερουσαν βιομηχανίαν πετρελαίου καὶ τὴν εἰσροὴν ξένου κεφαλαίου, ἡ δὲ Κούβα εἰς τὴν ἐξαιρετικὰ ἀποδοτικὴν βιομηχανίαν ζαχάρους, τὰς προσόδους τουρισμοῦ καὶ τὴν εἰσροὴν ξένων ἐπενδύσεων. Ἀμφότεραι ὅμως αἱ χῶραι παρέλειψαν νὰ ἐπιφέρουν ταυτόχρονα μὲ τὴν ἐκβιομηχανίαν, ὀρισμένας ἀπαραίτητους προσαρμογὰς εἰς τὴν γεωργικὴν αὐτῶν ὀργάνωσιν. Ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ δημιουργία σοβαρῶν κοινωνικῶν ἀνισοτήτων εἰς τὴν διανομὴν τῶν ὠφελιμάτων τῆς βιομηχανικῆς προσόδου μὲ ἐπακόλουθον, φυσικὰ, τὰς τελευταίας γνωστὰς κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς ἀναταραχὰς, τὰς ὁποίας ἀμφότεραι αἱ χῶραι διέρχονται.

Ἐνα δεῦτερον διαρθρωτικὸν πρόβλημα, ἐσωτερικὸν ὅμως τῆς βιομηχανίας, εἶναι ἡ μετατροπὴ τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς ἀπὸ βιοτεχνικῆς - οἰκοτεχνικῆς εἰς ἐργοστασιακὴν. Δὲν εἶναι δύσκολον φυσικὰ νὰ ἐννοήσῃ τις τὴν εἰς ἀντικτύπους σημασίαν μιᾶς τοιαύτης μετατροπῆς. Σημαίνει τὴν διαρραγὴν παλαιῶν συστημάτων ὀργανώσεως, σχέσεων καὶ συνηθειῶν καὶ τὴν μεταφορὰν ἀνθρωπίνου ὕλικου καὶ βιοτεχνικῶν δεξιότητων ὑπὸ τὴν ἀπρόσωπον πειθαρχίαν καὶ ρουτίαν τοῦ

ἔργοστασιον. Ἡ βεβιασμένη ἀπόσβεις συσσωρευμένων κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν, οἰονδήποτε καὶ ἂν εἶναι τὸ μέγεθος αὐτῶν, σημαίνει σημαντικὴν ἀντίστασιν εἰς τὴν μεταβολήν. Οὕτω πρὸς τὸν σκοπὸν ἐπιταχύνσεως τῆς ἑξαφανίσεως τῶν παλαιῶν μορφῶν τῆς μεταβάσεως εἰς τὰς νέας τοιαύτας, εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνουσι προβλέψεις διὰ τὴν ἀπορρόφησιν ζημιῶν, ἐπανεκπαίδευσιν ἐργατικῶν δυναμικῶν καὶ ἐν γένει ἐκλειάνσεως τῆς διαδικασίας. Ἡ τοιαύτη μετατροπὴ ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα προβλήματα εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς ἐκβιομηχανίσεως διὰ χώρας, ὡς ἡ Ἑλλάς ἢ ἡ Ἰνδία, αἱ ὁποῖαι διὰ διαφόρους αἰτίας ἔχουσι ἀναπτύξει ἓνα ἔκτεταμένον σχετικῶς τομέα βιομηχανικῆς παραγωγῆς πραγματοποιουμένης εἰς μικρὰ βιοτεχνικὰ ἐργαστήρια.

Ἐνα τρίτον διαρθρωτικὸν προαπαιτούμενον (καὶ ὡς ἐκ τούτου πρόβλημα) ἐν τῇ διαδικασίᾳ τῆς ἐκβιομηχανίσεως, εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ τομέως κυκλοφορίας καὶ διανομῆς τῶν ἀγαθῶν. Ὡς εἶναι γνωστόν, ἡ ἐμπορικὴ ἐπανάστασις προηγήθη τῆς βιομηχανικῆς τοιαύτης. Τὸ γεγονός τοῦτο παραγνοῦνται συνήθως ἀπὸ πολλοὺς προγραμματιστὰς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ προωθοῦνται βιομηχανίαι ἐσπευσμένως ἐντὸς τῶν πλαισίων ἐνὸς ὑπαναπτύκτου ἐμπορικῶν τομέως. Οὕτω, πολλαὶ βιομηχανίαι ἑξααναγκάζονται νὰ ἀναλαμβάνουσι λειτουργήματα διανομῆς τῶν προϊόντων των εἰς βάρος πολλάκις τῆς παραγωγικῆς των ἀποδοτικότητος.

Εἶναι φανερόν ὅτι τοιαῦτα βαθεῖα μεταβολαὶ εἰς τὴν ὑπάρχουσαν οἰκονομικὴν διάρθρωσιν, πρὸς τὸν σκοπὸν βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως, ἀπαιτοῦν ἐπίσης ἀποφασιστικὰς μεταρρυθμίσεις εἰς ὑπάρχοντας θεσμούς. Ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ ὁ ρόλος τῆς κρατικῆς πολιτικῆς εἶναι πράγματι ἀποφασιστικὸς δεδομένου ὅτι θεσμολογικαὶ μεταβολαὶ δὲν ἐπιτυγχάνονται εὐκόλως μέσῳ τοῦ μηχανισμοῦ ἀγορᾶς. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι αἱ παλαιότεραι ἐκβιομηχανίσεις τῶν ἤδη ἀνεπτυγμένων χωρῶν ἐπετεύχθησαν κυρίως μέσῳ τοῦ μηχανισμοῦ αὐτοῦ. Αἱ σύγχρονοι κοινωνίαι ὅμως δυσκόλως ἀνέχονται τὴν ἐπανάληψιν τῶν οἰκονομικῶν δεινοπαθημάτων καὶ δυστυχιῶν, αἵτινες συνώδευον τὰς παλαιότερας βιομηχανικὰς ἀναπτύξεις. Ἐκτὸς ἐὰν φυσικὰ ἀσκηθῇ πολιτικὴ βία. Κατὰ συνέπειαν, ἡ κυβερνητικὴ πολιτικὴ εἰς μίαν δημοκρατικὴν κοινωνίαν ἔχει νὰ συμβιβάσῃ ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν ἐπιθυμίαν δι' ἓνα ταχύτερον ρυθμὸν ἐκβιομηχανίσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἀνάγκην ἀποφυγῆς δημιουργίας ἀνεπιθυμητῶν κοινωνικῶν δεινῶν.

II. Χρηματοδότησις καὶ σχηματισμὸς βιομηχανικοῦ κεφαλαίου

Μία ἄλλη κατηγορία προβλημάτων συνδεομένων μετὰ τὴν διαδικασίαν τῆς ἐκβιομηχανίσεως εἶναι ὁ μηχανισμὸς δημιουργίας νέων βιομηχανιῶν. Τὰ πλέον σημαντικὰ θέματα, τὰ ὁποῖα ἀνακύπτουσι ἐν προκειμένῳ ἀφοροῦν τὸν τρόπον μετὰ τὸν ὁποῖον αἱ νέα βιομηχανίαι θὰ πρέπει νὰ προωθηθοῦν, τὴν ἀνάληψιν τῶν νέων ἐπιχειρηματικῶν κινδύνων, τὴν προέλευσιν τοῦ ἀπαιτουμένου νέου ἐπιχειρηματικοῦ κεφαλαίου καὶ τὸν τρόπον μετὰ τὸν ὁποῖον τοῦτο θὰ διοχετευθῇ εἰς βιομηχανικὰς ἐπενδύσεις.

Αἱ κυριώτεροι ἀδυναμίαι οἰασδήποτε χώρας, ἡ ὁποία ἀγωνίζεται νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἐκβιομηχανίσιν της, ἔγκεινται εἰς τὴν ἔλλειψιν ἐμπνευσμένης ἐπιχει-

ρηματικῆς ἡγεσίας μὲ πνεῦμα ἀναλήψεως ἐπιχειρηματικῶν κινδύνων καὶ τὴν ἀπουσίαν ἱκανῶν καὶ δεδοκιμασμένων ἐπιχειρηματικῶν διοικητικῶν στελεχῶν. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἀποτελοῦν καὶ τὴν σοβαρωτέραν ἴσως ἐξ ὅλων τῶν «στενοτήτων», τὰς ὁποίας ἡ σπάνις συντελεστοῦ τινος δυνατόν νὰ δημιουργήσῃ. Τοῦτο εἶναι φυσικὸν εἰς γεωργικὰς οἰκονομίας εὐρισκομένας εἰς τὸ μεταβατικόν των στάδιον. Συνεπεία τούτου, αἱ κυβερνήσεις διαφόρων χωρῶν προσεπάθησαν, ἂν καὶ ἀνεπιτυχῶς εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν περιπτώσεων, νὰ ὑποκαταστήσουν τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητος καὶ τὴν προώθησιν τῶν βιομηχανιῶν, εἴτε ἀπ' εὐθείας εἴτε μέσῳ εἰδικῶν κρατικῶν ὀργανισμῶν βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως, ἰδρυθέντων πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν.

Ἡ παρατηρουμένη πληθώρα ὀργανισμῶν αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἀνὰ τὸν κόσμον εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς τοιαύτης προσπαθείας. Πλὴν ὅμως ἡ ἴδρυσις τοιούτων ὀργανισμῶν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θεραπεύσῃ μίαν βασικὴν ἀδυναμίαν τῆς οἰκονομίας, ὡς εἶναι ἡ ἄλλειψις ἐγχωρῶν στελεχῶν διοικήσεως τῶν ἐπιχειρήσεων, ἀναγκαίων διὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν νέων βιομηχανιῶν, ἀνεξαρτήτως τοῦ ποσοῦ τῶν κεφαλαίων μὲ τὰ ὁποῖα οἱ ὀργανισμοὶ οὗτοι δυνατόν νὰ προικοδοτηθῶν. Τοῦτο ἐξηγεῖ π.χ. διατὶ οἱ πλείστοι ἐκ τῶν ὀργανισμῶν τούτων ἐν τῇ πραγματικότητι ἀπέτυχον εἰς τὴν ἐπιτυχῆ ἐκπλήρωσιν τῶν σκοπῶν των καὶ εἰς τινὰς περιπτώσεις ἐγένοντο ἀφορμὴ χειροτερεῦσεως ἀντὶ συμβολῆς των εἰς τὴν βιομηχανικὴν ἐπέκτασιν.

Ἐτερον πρόβλημα ἐν προκειμένῳ ἀφορᾷ τὸν μηχανισμὸν σχηματισμοῦ τοῦ ἀναγκαιοῦντος βιομηχανικοῦ κεφαλαιουχικοῦ ἐξοπλισμοῦ. Συνήθως αἱ προσδοκίαι στρέφονται πρὸς ἔξωθεν χρηματοδοτήσεις, πλὴν ὅμως ἡ τοιαύτη πηγὴ εἶναι πάντοτε περιορισμένης ἐκτάσεως. Ἐπιτάχυνσις τοῦ ρυθμοῦ τῆς ἐκβιομηχανίσεως διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ προσκόπτει, ὡς γνωστόν, εἰς δυσκολίας, αἵτινες συνήθως δημιουργοῦνται εἰς τὸ ἰσοζύγιον τῶν πληρωμῶν. Κατ' ἀκολουθίαν τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν τοῦ κεφαλαίου θὰ πρέπει νὰ προέλθῃ ἐξ ἐσωτερικῶν πηγῶν. Αἱ ἀναγκαῖαι ἀποταμιεύσεις θὰ πρέπει νὰ προέλθουν ἀπὸ τοὺς ὑπάρχοντας τομεῖς τῆς οἰκονομίας, ἡ δὲ γεωργία, ὡς γνωστόν, ἀποτελεῖ διὰ τὰς περισσοτέρας ἐκ τῶν ἀλιγώτερον ἀνεπτυγμένων χωρῶν τὴν βασικὴν οἰκονομικὴν των δραστηριότητα. Τὸ πρόβλημα συνεπῶς ἔγκειται εἰς τὰς ἀποταμιευτικὰς δυνατότητας τῆς γεωργίας καὶ τῶν λοιπῶν τομέων, τὰς ὁποίας ἡ οἰκονομία διαθέτει. Εἶναι γνωστόν ὅμως ὅτι πτωχαὶ οἰκονομίαι ἔχουν ἐπίσης καὶ χαμηλὴν ἱκανότητα ἀποταμιεύσεως, ἰδίως ὑπὸ χρηματικὴν μορφήν. Ὡς ἐκ τούτου, ἐὰν πρόκειται ὁ ρυθμὸς τῆς ἐκβιομηχανίσεως νὰ ἐπιτευχθῇ, θὰ πρέπει νὰ ἐπιτευχθοῦν τὰ κατωτέρω προαπαιτούμενα: 1) Αὐξήσις τῶν ἀποταμιευτικῶν δυνατοτήτων εἰς τοὺς ὑφισταμένους τομεῖς διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητος των καὶ 2) ἀφαιρέσεις ἐκ τῶν τομέων αὐτῶν μέρους τῆς προσανξήσεως, ἧτις θὰ προέλθῃ ἐκ τῆς βελτιωμένης παραγωγικότητος καὶ χρησιμοποίησις αὐτῆς πρὸς χρηματοδότησιν τῶν νέων βιομηχανιῶν.

Τὸ πρῶτον προαπαιτούμενον σημαίνει ὅτι ἡ αὐξήσις τῆς γεωργικῆς παραγωγικότητος θὰ πρέπει νὰ προχωρήσῃ ταυτόχρονα μὲ τὴν προσπάθειαν ἐκβιομηχανίσεως. Τὸ δεύτερον ὅμως ἀποτελεῖ πρόβλημα πολιτικῆς, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι καὶ τόσο ἐνκόλου χειρισμοῦ. Ἡ ἄμεσος φορολογία καὶ μέτρα πληθωρισμοῦ

μέσῳ νομισματικῶν χειρισμῶν εἶναι ἐκ τῶν συνηθεστέρων μέσων, τὰ ὅποια ἔχουν μέχρι τοῦδε χρησιμοποιηθῆ ἔν προκειμένῳ. Πλὴν ὅμως τὸ σχετικῶς ἀποτελεσματικώτερον μέσον, μὲ ἀνάγκην ὀλιγωτέρας σχετικῶς κρατικῆς παρεμβάσεως, εἶναι διὰ μέσου τῶν ὄρων ἀνταλλαγῆς γεωργικῶν καὶ βιομηχανικῶν προϊόντων. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, μονοπωλιακαὶ καταστάσεις δυνατόν νὰ γίνουσι ἀνεκταί, ὡς μέσον ἐξασφαλίσεως ὑπὲρ τῆς βιομηχανίας εὐνοϊκῶν ὄρων ἀνταλλαγῆς. Ὁ μηχανισμὸς σχηματισμοῦ βιομηχανικοῦ κεφαλαίου ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἔγκειται εἰς τὸ νὰ ἐξέλθοῦν ἐκ τῆς γεωργίας τρόφιμα εἰς κόστος ὀλιγώτερον τοῦ κόστους τῶν εὐκαιρίας. Εἰς περιπτώσεις π.χ., ὅπου ἡ γεωργικὴ ἐργασία ἀμειβεται εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος μὲ τὴν ἀστικὴν καὶ βιομηχανικὴν τοιαύτην, ἡ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις τείνει νὰ καθυστερῆ. Ἀντιθέτως, ὅπου ἡ γεωργικὴ ἐργασία ἀμειβεται ὀλιγώτερον τῆς βιομηχανικῆς, τότε ἡ βιομηχανικὴ πρόοδος τείνει νὰ ἐπιταχυνθῆ. Μία σύγκρισις τῆς προσφάτου γερμανικῆς καὶ βρετανικῆς πείρας ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀποδεικνύει σαφῶς τὸ σημεῖον τοῦτο.

Ἐκάστη ἐκ τῶν ἀνωτέρω μεθόδων μεταφορᾶς τῶν αὐξήσεων τῆς γεωργικῆς παραγωγικότητος, ἔχει εὖρει μέχρι τοῦδε τὴν ἐφαρμογὴν τῆς εἰς διαφόρους χώρας, εἰς διάφορον φυσικὰ ἔκτασιν, ἀναλόγως τῶν συγκεκριμένων περιπτώσεων καὶ τοῦ ἐπιδιωκομένου ρυθμοῦ βιομηχανικῆς ἐπεκτάσεως. Παραδείγματός χάριν, τὰ κομμουνιστικά καθεστῶτα χρησιμοποιοῦν, ὡς γνωστόν, πολιτικὴν πίεσιν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἀνωτάτου δυνατόυ ποσοστοῦ μεταφορᾶς. Ἡ Ἰαπωνία κατὰ τὸ παρελθὸν ἐχρησιμοποίησε διὰ τὸν ἴδιον σκοπὸν τὸ μέσον τῆς φορολογίας καὶ τῶν βιομηχανικῶν μονοπωλίων. Ἐνταῦθα τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς ἀφ' ἑτέρου, καὶ εἰδικώτερον ἡ Βραζιλία, ἐχρησιμοποίησαν εὐρύτατα τὸν νομισματικὸν πληθωρισμόν, ἐνῶ ἡ Ἀργεντινὴ, ἐπὶ ἐποχῆς τῆς κυβερνήσεως Περόν, προσεπάθησε νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἐκβιομηχανισίν τῆς δι' ἐξαναγκασμοῦ τῆς γεωργίας, τοῦ κυρίου ἐξαγωγικοῦ τομέως τῆς οἰκονομίας τῆς, νὰ ἀνταλλάξῃ τὰς εἰς ἑξωτερικὸν συνάλλαγμα προσόδους τῆς εἰς τιμὴν μικροτέρας τῆς ἰσοτιμίας, τῆς διαφορᾶς χρησιμοποιουμένης ὑπὸ τοῦ Κράτους διὰ τὴν ἀπ' εὐθείας χρηματοδότησιν ἢ ἐπιχορηγήσιν προγραμμάτων ταχείας ἐκβιομηχανίσεως, εἰς βάρος προφανῶς τοῦ ἐπιπέδου διαβιώσεως τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ. Ὡς ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ σοβαρὰ πτώσις τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς τῆς χώρας, δυσανασχετίσεις μεταξύ μεγάλων τμημάτων τοῦ πληθυσμοῦ, πολιτικαὶ ἀνωμαλῖαι καὶ ἐν κατακλείδι ἡ σοβαρὰ πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀστάθεια, ἣτις μαστίζει κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τὴν χώραν αὐτήν.

Εἶναι φανερόν ὅτι ὁ σχηματισμὸς κεφαλαίου εἰς τὴν βιομηχανίαν, εἰς βάρος τοῦ ἐπιπέδου διαβιώσεως τῶν ἀπασχολουμένων εἰς τοὺς ὑπάρχοντας τομεῖς, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπερβῆ ὥρισμένα ὅρια ἄνευ δημιουργίας κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν συνεπειῶν. Ὑπάρχει συνεπῶς ἓνα βασικὸν πρόβλημα ὡς πρὸς τὸν τρόπον ἐπιτεύξεως καὶ διατηρήσεως τοῦ ἀνωτάτου ἐπιτρεπτοῦ ρυθμοῦ βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ ἐπιτάχυνσις τῆς διαδικασίας εἶναι δυνατόν νὰ ὤθηθῆ μέχρι ὀρισμένου μόνον ὄριου.

III. Τὸ πρόβλημα τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν σταδίων ἀναπτύξεως

Ἐτερον σοβαρὸν πρόβλημα εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς ἐκβιομηχανίσεως, εἶναι

ὁ τρόπος διασπάσεως τῶν φραγμῶν τῶν τιθεμένων ὑπὸ τῶν περιθωρίων τῆς ἀγορᾶς. Συνήθως, ἡ ἐγγωρία ζήτησις βιομηχανικῶν προϊόντων καθορίζει τὸσον τὸν ρυθμὸν ὅσον καὶ τὸν τύπον τῶν ἀναπτυχθησομένων βιομηχανιῶν. Τοῦτο φυσικὰ εἶναι γνωστόν. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ πράγματι τὴν κυριωτέραν δυσκολίαν διὰ τοὺς οἰκονομολόγους καὶ τοὺς διαμορφωτὰς τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς εἶναι ὁ τρόπος διασπάσεως τῶν περιορισμένων ὀρίων τῆς ἀγορᾶς καὶ ἡ δημιουργία μιᾶς αὐτοτροφοδοτουμένης διαδικασίας. Τὸ ζωτικὸν στοιχεῖον ἐν προκειμένῳ εἶναι καὶ πάλιν ἡ αὔξησης τῆς μέσης παραγωγικότητος ὁλοκλήρου τῆς οἰκονομίας καὶ ἡ κατανομή τῆς ζήτησεως εἰς τοὺς περισσοτέρους δυνατὸν τομεῖς ἐν ὄψει τῆς ἀνελαστικότητος, ἧτις χαρακτηρίζει τὴν ζήτησιν βιομηχανικῶν προϊόντων εἰς τὰ χαμηλὰ εισοδηματικά ἐπίπεδα.

Πολλαὶ θεωρίαι καὶ στρατηγικαὶ ἐπενδύσεων ἔχουν φυσικὰ προταθῆ, ἢ καὶ δοκιμασθῆ, μέχρι τοῦδε πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ προβλήματος τούτου. Ἡ θεωρία τῆς «ἰσορροπίας ἀναπτύξεως» εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναφερθῆ ὡς μία μεταξὺ τῶν ἐπικρατεστέρων, ἂν καὶ ὁ σκοπὸς ἐνταῦθα δὲν εἶναι ἡ ἐξέτασις τῶν μέχρι τοῦδε προταθέντων τρόπων ἀντιμετώπισεως τοῦ προβλήματος. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θὰ πρέπει νὰ ὑπομνησθῆ εἶναι τὸ λεχθὲν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ αὔξησης τῆς μέσης παραγωγικότητος εἰς τοὺς ὑπάρχοντας τομεῖς δραστηριότητος προσδιορίζει τὴν ἔκτασιν οἰασδήποτε βελτιώσεως ἐν προκειμένῳ καὶ ὅτι διορθωτικαὶ μεταβολαὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθοῦν εἰς σημαντικὴν κλίμακα πρὶν ἢ τὰ πραγματικὰ εισοδήματα φθάσουν ἓνα ἐπίπεδον, τὸ ὁποῖον δικαιολογεῖ καὶ καθιστᾷ δυνατὴν τὴν τοιαύτην μεταβολήν.

Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν δὲ αὐτὴν ἀκριβῶς ἰσχύει ἡ διαπίστωσις ὅτι ἡ αὔξησης τῆς ἀποδοτικότητος εἰς τοὺς ὑπάρχοντας τομεῖς, περιλαμβανομένης καὶ τῆς δημοσίας διοικήσεως, ἀποτελεῖ βασικὸν προαπαιτούμενον τῆς διαδικασίας βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως. Συνεπῶς, προσπάθειαι ἐπιλύσεως προβλημάτων ἀνεργίας ἢ ὑποαπασχολήσεως διὰ προωθήσεως τῆς ἐκβιομηχανίσεως, αἵτινες ὅμως παραβλέπουσιν τὰ ζητήματα ἀποδοτικότητος τοῦ ὑπάρχοντος παραγωγικοῦ μηχανισμοῦ, τείνουσιν πολὺ μάλλον νὰ ἀποβοῦν μία «αὐτο-ἐξουδετερουμένη» πολιτικὴ, ἧτις συνήθως καταλήγει εἰς τὸν φαῦλον κύκλον μιᾶς «χαμηλοῦ εισοδήματος - ὑψηλοῦ κόστους οἰκονομίας», μὲ τὴν ὑπο-ἀπασχόλησιν προοριζομένην νὰ ἐξαπλωθῆ βαθμηδὸν ἐκ τῆς γεωργίας εἰς ὁλόκληρον τὴν οἰκονομίαν. Ἡ Ἑλλάς φαίνεται νὰ εἶναι ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος μιᾶς τοιαύτης καταστάσεως.

Τέλος, ἡ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις φαίνεται νὰ προχωρῆ διὰ μέσου ὄρισμένων διακεκριμένων σταδίων. Τὸ πρῶτον στάδιον ἀντιπροσωπεύεται συνήθως ὑπὸ τῆς ἀναπτύξεως ἐλαφρῶν βιομηχανιῶν καταναλωτικῶν προϊόντων. Τοῦτο εἶναι τὸ σχετικῶς εὐκολώτερον στάδιον, μὲ τὰς ὀλιγωτέρας δυσκολίας, δεδομένου ὅτι μία ὄρισμένη ἐγγωρία ἀγορᾶς εἶναι εὐκόλως διαθέσιμος καὶ ἡ τελωνειακὴ προστασία ἐναντίον τοῦ ξένου ἀνταγωνισμοῦ πάντοτε πρόσφορος. Τὰ πράγματα ὅμως δὲν ἔχουν οὕτω μὲ τὴν προσέγγισιν τοῦ ἐπομένου σταδίου κατὰ τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἀναπτυχθοῦν βιομηχανίαι παράγουσαι ἀγαθὰ χρησιμοποιούμενα ὡς εἰσροαὶ εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν ἄλλων βιομηχανιῶν ἢ τομέων δραστηριότητος. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀρχίζουν νὰ ἀναφαίνωνται ὄρισμένα δυσκολία ἐντὸς αὐτῆς

ταύτης τῆς βιομηχανίας. Φυσικά, δὲν ἀναφερόμεθα ἐναυῆθα εἰς τὰ γνωστὰ ἐκεῖνα προβλήματα παραγωγῆς, ἅτινα συνήθως συνδέονται μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τοιούτου εἴδους βιομηχανιῶν, ὡς εἶναι ἡ ἀνάγκη μεγαλυτέρων ποσοτήτων παγίου κεφαλαίου, γνώσεως πλεόν πολυπλόκων τεχνικῶν μεθόδων παραγωγῆς καὶ ἄλλα παρομοίας φύσεως ζητήματα, ἀλλὰ εἰς προβλήματα σχέσιν ἔχοντα μὲ τὴν ἀγοράν, ὡς εἶναι ἡ ἀνάγκη τυποποιήσεως τῶν προϊόντων, ἡ προσήλωσις εἰς ὄρισμένα standards ποιότητος, σύμφωνα μὲ τὰς ἀνάγκας τῶν καταναλωτριῶν βιομηχανιῶν, ἀκρίβεια ἐκτελέσεως τῶν παραγγελιῶν κλπ. Τοιούτου εἴδους προβλήματα καταλήγουσιν συνήθως νὰ δημιουργήσουν σοβαρὰς δυσχερείας εἰς τὴν ὁμαλὴν ἀνάπτυξιν καὶ λειτουργίαν τῶν καταναλωτριῶν βιομηχανιῶν. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δημιουργοῦνται σοβαραὶ ἐξωτερικαὶ ἐπιβαρύνσεις διὰ τὰς ἤδη ἐγκατεστημένας βιομηχανίας. Κατὰ συνέπειαν, τὰ συνήθη προβλήματα κόστους παραγωγικῆς ἀνεπαρκείας ἐπιδεινοῦνται. Ἡ ἀπόδοσις τῆς βιομηχανικῆς ἐπενδύσεως μειοῦται μὲ ἀποτέλεσμα τὸν ἐπηρεασμὸν τῆς ἰκανότητος τῆς βιομηχανίας νὰ προσελκύσῃ νέαν χρηματοδότησιν. Ἐπιπροσθέτως, τὰ προβλήματα ὀργανώσεως γίνονται πολυπλοκώτερα καὶ παλαιοὶ παραγωγοὶ ἀντιμετωπίζουν τὴν ἀνάγκην προσαρμογῆς τῶν ἐπιχειρήσεων τῶν πρὸς τὰς νέας ἀπαιτήσεις καὶ τεχνικὰς μεθόδους, ἐνῶ ἐξ ἄλλου τὰ ζητήματα τὰ συνδεδέμενα μὲ τὴν κλίμακα παραγωγικῆς λειτουργίας γίνονται περισσότερο ἐπείγοντα. Τοιαῦτα προβλήματα δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἀντιμετωπισθοῦν διὰ κρατικῆς πολιτικῆς καὶ δύνανται νὰ λυθοῦν μόνον σὺν τῷ χρόνῳ μὲ τὴν ἀνάπτυξιν ἐμπειρίας ὑπὸ τῶν ἰδίων ἐπιχειρηματιῶν. Ἐν τῷ μεταξύ, αἱ πιέσεις ἐκ μέρους τόσοσιν τῶν παλαιῶν βιομηχανιῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ὅσον καὶ τῶν νέων τοιούτων διὰ τὴν παροχὴν προσθέτου τελωνειακῆς προστασίας τείνουσιν νὰ αὐξάνουν. Ἡ κρατικὴ πολιτικὴ δυνατόν νὰ εὐρεθῇ ἐντὸς ἐνὸς κύκλου ἀλληλοσυγκρουομένων μέτρων, καθ' ὃν χρόνον τὸ ὑψούμενον κόστος παραγωγῆς καὶ αἱ αὐξάνουσαι παραγωγικαὶ ἀνεπάρκειαι διαχέονται εἰς ὀλόκληρον τὴν οἰκονομίαν. Τοῦτο εἶναι ἐν ἑκ τῶν δυσκολωτέρων προβλημάτων, τοῦ ὁποίου ἡ λύσις συνδέεται μὲ σειρὰν παραγόντων, ὡς εἶναι ἡ ποιότης καὶ ἡ δεξιότηρία τῆς ἐπιχειρηματικῆς διοικήσεως, standards ἐπιχειρηματικῆς στάσεως ἐναντι τῶν προβλημάτων κλπ. στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἀντιμετωπισθοῦν διὰ μέτρων γενικῆς πολιτικῆς. Τὰ πλεόν συνήθη μέτρα διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοιούτων καταστάσεων εἶναι ἡ τεχνικὴ βοήθεια πρὸς τὰς κατ' ἰδίαν ἐπιχειρήσεις ὑπὸ μορφήν βιομηχανικῶν ἐφαρμογῶν καὶ ἐκπαιδεύσεως ἐπιχειρηματικῶν στελεχῶν, ἡ ἐνδο-βιομηχανικὴ συνεργασία, ἡ συγκέντρωσις τῶν ἀποφάσεων, ὅσον ἀφορᾷ τὴν τυποποίησιν τῶν προϊόντων κ.ο.κ.

Τὰ ἀνωτέρω ἀποτελοῦν τὰ βασικώτερα προβλήματα ἐκ τῶν συνδεδεμένων μὲ τὴν διαδικασίαν μιᾶς κατευθυνομένης ἐκβιομηχανίσεως. Ἡ ἀντιμετώπισις αὐτῶν δὲν εἶναι μόνον ζήτημα κρατικῆς πολιτικῆς, ἀλλὰ στάσεως καὶ συνεργασίας τῆς ἐπιχειρηματικῆς τάξεως καὶ τῶν κατ' ἰδίαν ἐπιχειρήσεων, ὡς καὶ τοῦ βαθμοῦ μὲ τὸν ὁποῖον αὐταὶ ἀντιδροῦν εἰς τὰς δημιουργουμένας νέας καταστάσεις.